

<https://doi.org/10.30563/turklad.1535455>

İntihal / Plagiarism

This article was checked by

programında bu makale taranmıştır

Makale Bilgisi / Article information

Makale Türü / Article types	: Araştırma Makalesi / Research article
Geliş Tarihi / Received date	: 19.08.2024
Kabul Tarihi / Accepted date	: 13.06.2025
Yayın Tarihi / Date published	: 20.06.2025

Atıf / Citation

Özkan, N. ve Durak, G. A. (2025). Atatürk'ün Türk Tarihi ve Türk Dünyası İle İlgili Görüşleri ve Bu Görüşlerin Nutuk'un Söz Varlığına Yansıması. *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi / International Journal of Turkic Dialects (TÜRKLAD)*. 9. Cilt, 1. Sayı, 39-50.

ATATÜRK'ÜN TÜRK TARİHİ VE TÜRK DÜNYASI İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ VE BU GÖRÜŞLERİN NUTUK'UN SÖZ VARLIĞINA YANSIMASI¹

Ataturk's Views on Turkish History and The Turkic World and The Reflection of These Views in the Vocabulary of The Nutuk

NEVZAT ÖZKAN² – GÜVEN ALP DURAK³

Öz

Atatürk'ün Nutuk'u, Türkiye'nin ve Türklüğün temel eserlerinden biri olma özelliğine sahiptir. Nutuk, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ve gelişimini anlatan bir eser olmasının yanı sıra farklı alanlarda da önemli bilgiler içermektedir. Dünya siyasetinden haberleri, Türk tarihinden kesitleri ve Türk dünyasından çeşitli tespitleri Nutuk'ta bulmak mümkündür. Nutuk, Türklük bilincinin ve Türk kavramının tarihsel olarak açıklandığı ve yorumlandığı çok yönlü bir eserdir.

Atatürk'ün yaşadığı dönemde Türk dünyasının bölünmüşlüğü ve parçalanmışlığı bilinen bir olgudur. Türk toplulukları birlik ve bütünlüğünü sağlayamamış, emperyal güçlerin elinde biçare kalmıştır. Bu genel manzara karşısında Atatürk ve yakın arkadaşları Türk dünyası siyasetine birçok kez müdahil olmuş ve bazı teşebbüslerde bulunmuşlardır. Bu teşebbüslerin mücadelelerin gerekçeleri Atatürk tarafından Nutuk'ta bahis konusu edilmiştir.

Çalışmanın esası, Nutuk'taki Türk dünyası ile ilgili ve kavram ve terimlerin açıklanarak ortaya konulması ve irdelenmesidir. Böylelikle Ulu Önder'in Türklüğün geniş sınırlarına hâkimiyeti ve merakı, Türklüğün tarihsel süreçlerine yetkinliği, soydaş toplumlarla alakası,

¹Bu makale, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN danışmanlığında Güven Alp DURAK tarafından hazırlanan 'Nutuk'un İşlevsel Dizini ve Söz Varlığı İncelemesi' adlı yüksek lisans tez malzemesinden istifade edilerek hazırlanmıştır.

² Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kayseri/TÜRKİYE. El-mek: nozkan@erciyes.edu.tr

³ ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0178-6768>

³ Yüksek Lisans Öğrencisi, Erciyes Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kayseri/TÜRKİYE El-mek: guvenalpDurak@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2847-3892>

Türk devletlerinin dünya siyasetindeki konumu gibi hususlardaki değerlendirmeleri Nutuk üzerinden açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Nutuk, Söz Varlığı, Türk Dünyası, Osmanlı Türkçesi.

Abstract

Atatürk's Speech has the distinction of being one of the fundamental works of Turkey and Turkishness. In addition to being a work that describes the establishment and development of the Republic of Turkey, Speech also contains important information in different areas. It is possible to find news from world politics, sections from Turkish history and various findings from the Turkish world in Nutuk. Nutuk is a multifaceted work in which Turkish consciousness and the concept of the Turk are historically explained and supported.

The division and fragmentation of the Turkish world during Atatürk's lifetime is a well-known fact. Each Turkish people sought to save their own independence and remained helpless in the hands of the imperial powers. In the face of this general view, Atatürk and his close friends intervened in the politics of the Turkic world many times and made some initiatives. The reasons for these attempts and struggles were mentioned by Atatürk in his Speech.

The essence of the study is to explain and examine the concepts and terms related to the Turkic world in Speech. Thus, the Great Leader's evaluations on issues such as his dominance and curiosity over the vast borders of the Turks, his competence in the historical processes of the Turks, his relationship with cognate communities, and the position of the Turkic states in world politics will be explained through the Speech.

Keywords: Atatürk, Speech, Vocabulary, Turkic World, Ottoman Turkic.

1. Giriş

Osmanlı Devleti'nin zaman içerisinde zayıflayıp yıkılmasıyla başlayan süreçle birlikte birçok asker ve devlet adamı, kurtuluş çareleri aramaya başlamış ve buna yönelik birtakım teşebbüslerde bulunmuşlardır. Ülkenin içinde bulunduğu durum bir hayli vahim ve karışık iken içeride ve dışarıda bölücü unsurlarla mücadeleye girilmiş, bu inançlı mücadele ile vatanın her köşesinde kurtuluş ve bağımsızlık hareketleri baş göstermiştir. İşte bu dönemde Mustafa Kemal ve arkadaşları ülkeyi bu tehlikeli durumdan kurtarmak üzere hem fiili hem de fikrî çalışmalarına başlamışlar, önce birbirini izleyen kongre ve toplantılarla millî birliği sağlamışlar, ardından da şanlı bir Millî Mücadele'nin sonunda Türkiye Cumhuriyeti'ni kurmuşlardır.

Bu meşakkatli yılların tanığı ve önderi Mustafa Kemal'in, gelecek nesillerin bu zorluklardan haberdar olması, yapılan devrimlerin ve yeniliklerin ülke geneline yayılması, kuruluş döneminde ve sonrasında ne gibi süreçlerden geçildiğine dair bilgi vermek amacıyla ortaya koyduğu Nutuk, birinci elden yazılan tarihsel bir belge niteliği taşımaktadır. Toplumun değerleri ve siyasi dengeler göz önüne alınarak hazırlanan Nutuk, popüler, siyasal, tarihî ve kendi içerisinde tutarlı bir eserdir (Uzun, 2005: 141). Nutuk, içeriği ve fikrî altyapısıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığını ve birliğini tüm dünyaya duyuran, zamanla diğer dünya halklarına ilham veren değerli bir eser hâline gelmiştir. Bundan dolayı o dönemde dünyanın birçok yerinde baş gösteren kurtuluş ve bağımsızlık hareketleri, Mustafa Kemal ve silah arkadaşlarının icraatlarından etkilenmişler, cesaret ve özgüven kazanmışlardır.

Nutuk, sadece Türkiye Cumhuriyeti sınırları içindekileri ilgilendirmemiş, zamanla evrensel bir ilgiye ulaşmıştır. Bu evrensel tutum, şüphesiz Nutuk'un kapsamı ve içeriğiyle de yakından ilgilidir. Eserin sadece Türkiye Cumhuriyeti siyaseti ve tarihiyle ilgili meselelere yer vermeyip Türk dünyasına ait kavram ve terimleri de içermesi, Nutuk'un Türklüğe adanmış bir hayatın ürünü ve Türklük bilinci zemininde oluşmuş bir yapıt olma özelliğini pekiştirmektedir.

Mustafa Kemal Atatürk, bir devletin askerî, ekonomik veya teknolojik alanlarda belirli bir yetkinliğe ulaşmasını yeterli görmemekte ve her alanda mutlak başarıyı hedeflemektedir. Tüm bu unsurların bir tamamlayıcısı olarak kültürün de en az diğer alanlar kadar gelişmiş ve tanınır olmasını arzu etmiştir. Atatürk bizzat halkın ve devletin ortak katkılarıyla, Türk kültür ve medeniyetini çağdaş ve güçlü kılmak için çeşitli faaliyetlerde bulunmuş ve bu davanın milletin zihninde edebiyen yaşatılması amacıyla gerekli adımları atmıştır. Asırlardır süregelen Türk kültür birikimi modern unsurlarla bezenerek yeni Türk devletinin temelleri oluşturulmuştur. Atatürk, ulusun varlığını sürdürmesi ve geliştirmesi için kültürün önemini şu cümleyle ortaya koymaktadır: “Türk milleti, ancak mevcudiyetini derin ve kuvvetli kültür sınırları ile çevreledikten sonra onun yüksek kapasitesi ve fazileti uluslararası alanlarda tanınır” (Korkmaz, 1992: 213).

Türk kültürü, elbette ki Türkiye Cumhuriyeti sınırları dâhilinde oluşmuş veya gelişmiş değildir. Türk dünyasının ortak ürünü olan Türk kültürünün, bir bütün olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Örnek olarak Türk toplulukları arasında 1920’li yıllarda bir dil ve yazı birliği oluşturulmak istenmiş ve buna yönelik çeşitli girişimler olmuştur. Hiç şüphesiz bu uygulamaların amacı, Türk dünyasının kültürel ve fikrî anlamda ortak bir zeminde buluşması ve tarihsel bağların daha da sağlamlaştırılmasıydı. 1925-1928 yıllarında Azerbaycan, Latin harflerini kabul etti. 1928 yılında ise Türkiye Cumhuriyeti Azerbaycan’ın alfabe devrimini takip ederek Latin harflerine geçti. 1928-1930 yıllarında Sovyetler Birliği’ndeki özerk Türk cumhuriyetleri de Latin alfabesini kabul etti (Ercilasun, 2015: 142). Fakat ilerleyen yıllarda bu birlik siyasi baskılardan dolayı dağılmış, özerk Türk cumhuriyetleri Sovyetler Birliği’nin dayattığı Kiril esaslı alfabeleri kabul etmek zorunda kalmıştır. Kültürün taşıyıcısı olan dil ve buna paralel olarak gelişen yazı, Türk dünyasıyla kültürel açıdan köprü kurma vasıtası olarak değerlendirilmiş ve bu bağlamda girişimler olmasına rağmen ilk dönemlerde başarıya ulaşamamıştır. Fakat günümüzde Türk dünyasının ortak dil ve alfabe birliği kurma çalışmaları adına kayda değer gelişmeler yaşanmaktadır.

2. Atatürk, Türk Tarihi ve Türk Dünyası

Mustafa Kemal, benliğini ve şahsiyetini oluşturan Türklük olgusunun sadece yaşadığı coğrafya ile sınırlı olmadığını bilen, millî şuura sahip bir devlet adamıdır. O, Türklerin oldukça geniş bir coğrafyada tekâmül ettiğini, tarihsel süreçleriyle kavramıştı. Fikrî ve fiilî olarak yaşadığı dönemin kurtarıcı ülküsü olan Türkçülüğü her yönüyle zihnine naksetmiş, bundan dolayı Türkiye dışı Türklüğe de derin bir hassasiyet ve yakınlık göstermiştir. Savaş meydanlarında ve fikrî ortamlarda her an Türk milliyetçiliğinin ışığıyla hareket etmesi, onun davranış ve ideallerini sağlam bir zemine oturtmaktadır. Mustafa Kemal, yaşadığı döneme ait Türkçülük faaliyetlerinin tecrübelerinden de yararlanarak ümmet anlayışıyla oluşturulmuş imparatorluk sisteminden, Türk kimliğine dayalı millî ve modern Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ni kurma idealine ulaşmış ve bunu da Türk milletinin azim ve kararlılığıyla inşa etmiştir (Çelebi, 2010: 201).

Bütün düşünce ve uygulamalarını Türk tarihine ve kültürüne dayandıran bir devlet adamı olan Atatürk, tarih bilimini, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunda ve gelişiminde yararlanılacak önemli bir alan olarak görmüş, güncel meseleleri yorumlamada bu bilim alanından sıkça istifade etmiştir. Tarihi, geleceğin inşasında kullanılan bir vasıta olarak görmenin yanı sıra, Türk insanının ve özellikle Türk gençliğinin millî tarih şuuru kazanması için yardımcı bir bilim olarak görmüştür. Böylece Türk milletinin karşılaştığı zorlukların ve geçtiği çetrefilli yolların tarihsel özeti vatandaşlara aktarılacak mensubiyet duygusu pekiştirilir ve rol model olarak görülebilecek tarihî şahsiyetler öne çıkarılır. Bu durum, milletin yeni tarihler yazmak için kendisinde güç ve kudret bulmasına ortam hazırlamakta ve devletin dünya siyasetinde etkin bir rol oynamasına olanak sağlamaktadır. Ayrıca Atatürk’ün tarih bilimine olan ilgisi, Türk tarihinin aydınlatılması ve bu alanda yeni keşif ve çıkarımlar yapılmasına yöneliktir. Türkiye Cumhuriyeti’ne kadar gelen süreçte derinlemesine ele alınmadığı için Türk tarihini, İslâm tarihi ile birlikte düşünme yanılgısı hâkimdi. Türklerin İslâmiyet’ten önce de var

olduğu ve büyük devletler kurdukları düşüncesi, Cumhuriyet'in ilk yıllarında yapılan tarih araştırmalarının ana konusuydu ve Türkiye'de Türklük bilimi, Türk tarihi, Türk kültürü ve coğrafyası ile ilgili yapılan çalışmaların başlatılması da bu dönemde meydana gelen gelişmelerdendi (Özçelik, 1999: 182). Türkiye tarihinin de sistematik olarak incelenmesi için büyük çaba sarfeden Atatürk, Türk ırkının Türkiye coğrafyasına verdiği katkıyı ve eski Anadolu halklarının Türklükle bir ilgisi olup olmadığını ortaya koymak için tarih araştırmalarına zemin hazırlamış, bu amaçla Türk Tarih Kurumu'nu kurmuştur. Bu kurumun kuruluş felsefelerinden birini ve izleyeceği yolu ise şu cümlelerle belirlemektedir: "Türkler, bir topluluk olarak Anadolu'da imparatorluk kuramaz. Bu durumun başka bir açıklaması olmalıdır. Tarih bilimi bunu ortaya koymalıdır" (İnan, 1939: 244).

Türklerin zaman içerisinde dallanıp budaklanıp geniş bir coğrafyaya yayılmasıyla ve farklı bölgeleri yurt edinmesiyle meydana gelen Türk dünyası, siyasi ve kültürel birlik ve beraberliğin sağlanması için tarihsel süreç içerisinde birçok mücadeleye tanık olmuştur. Bu birlik, dil ve kültür alanında yoğunlaşmakla birlikte farklı sahalarda da devam etmiştir. Bu duruma örnek olarak Gaspıralı İsmail Bey'in dil ve kültür alanında attığı adımlar önemli bir yer tutmaktadır. Tanzimat Dönemi'yle birlikte dilde sadeleşme ve dilin tanzimi meselesi basın-yayın hayatında dönemin fikir adamları tarafından tartışılmaya başlanmıştı. 20. yüzyılın başlarına değin dildeki aksaklıkların giderilmesi, Osmanlı Türkçesinin halka inmesi ve yaygınlaşması için görüş ve düşünceleri kamuoyunun gündeminde önemli bir yer tutuyordu. Türkiye'deki bu dil ve kültür birliği tartışmalarını yakından izleyen ve benimseyen Gaspıralı İsmail Bey, Bahçesaray'a döndüğünde Kırım'da da aynı tarzda, sade ve basit bir dil kullanma arzusunu uygulamaya başlamıştır (Saray, 1993: 49). Bir milletin kültür sahasındaki zenginliğini artırmanın, dilin sadeliği ve yaygınlığından geçtiğini düşünen Gaspıralı İsmail Bey, Sibiry'a da okunan bir şiirin Bursa'da, Horasan'da okunan bir şiirin Edirne'de de okunup anlaşılması için Türk dünyasında dil ve kültür birliğinin tesis edilmesi gerekliliğine inanmaktadır.

Atatürk, Türk tarihini, Türk kültürünü ve Türk dilini kendi milliyetçilik anlayışı doğrultusunda yüceltmıştır. Gaspıralı İsmail Bey'in "dilde, fikirde, işte birlik" ilkesini Türkiye Cumhuriyeti ve Türk dünyası için uygulamaya çalışmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu kadroları, devleti kültürel devrimlerle yenileyerek millet olma yolunda yeni bir çehre kazanılmasını sağlamış, daha sonra gözler Türk dünyasına çevrilmiş ve soydaş topluluklar ile ilişki kurulmak istenmiştir. Sonu pek hazin olan Osmanlı Devleti'nin kendisini yıkılışa götüren siyasi ve sosyal alanlardaki köhnemiş yapıları kökten değiştirilmiştir. Atatürk de eski devletin yüksek askerî kademelerinde bulunmuş öngörülü birisi olarak neyin yapıp yapılamayacağı hususunda dersler çıkarmış, cumhuriyet yönetiminde ileriye dönük devrimler yapmıştır. CHF (bugünkü adıyla CHP) 4. Büyük Kurultayı'nı açış konuşmasında Atatürk, yapılan devrim ve uygulamaları şöyle izah etmektedir:

"3. kurultaydan bugüne değin, kültürel ve sosyal alanlarda başardığımız işler, Türkiye Cumhuriyeti'nin millî çehresini kesin hatlarla meydana getirmiştir. Yeni harfleri, millî tarihi, öz lisani, teknik müzik ve ilim meclisleriyle kadını, erkeği, her hususta eşit, çağdaş Türk sosyetesini bu son yılların mahsulüdür." (Parla, 1991: 117)

Etnik kökenine bakmadan Türk milletini meydana getiren bütün yurttaşlarımızın her konuda kardeş olduklarını ve bütün kanunlar nezdinde eşit haklara sahip olduğunu her koşulda dile getiren Atatürk, millî bütünlüğün gelecek için en büyük güvence olduğunu belirtmiştir (Saray, 2022: 125). Fakat Atatürk, millî birlik ve bütünlüğü sadece Türkiye coğrafyasından ibaret saymamış, soydaş toplulukların kültürel ve siyasi durumlarıyla da alakadar olmuştur. "*Türkiye dışı Türk topluluklarının kültür konularıyla yakından ilgilenilmelidir*" sözü ile Türk dünyası ve ortak Türk kültürünün varlığından istifade edilmesine dikkat çekmiştir (Çelebi, 2010: 203).

Ulu kurtarıcı, Türk milletinin tarih sahnesine çıkışını ve dünya siyasetindeki yerini dinleyicilere ve Türk ulusuna şöyle açıklar: "Efendiler, bu insanlık dünyasında en az yüz milyon aşan bir nüfustan meydana gelen yüce bir Türk milleti vardır. Ve bu milletin

yeryüzündeki genişliği kadar tarih sahasında da bir derinliği vardır” (Atatürk, 2019c: 1838). Bu söz temelinde devlet nezdinde yapılan tarih araştırmaları ve Türk dünyası ile ilişki kurma çalışmaları daha da netlik kazanmaktadır. Osmanlı Devleti dönemindeki Türk hâkimiyetini ve fethedilen bölgeleri Erzurum Kongresi'ndeki şu nutkunda dile getirdikten sonra 1. Dünya Savaşı'yla birlikte Türk milletinin düştüğü vahim duruma dikkat çeker:

“Altı yüz elli seneden beri müstakilen tarih-i adl ü celâdetini vaktiyle Hindistan hududuna, Afrika'nın ortasına ve Macaristan'ın garbine kadar yürütmüş olan bu milletin esarete, kölelik payesine indirilmesi ve nihayet bu devletin sahife-i tarihini kapatarak mezar-ı ebediyete defnetmek gibi insaniyet ve medeniyetle alelhusus milliyet esasatıyla kabil-i telif olmayan emeller cay-i kabul ve tasvip bulmuş ve görülüyor ki tatbikat devresi de başlamıştır.” (Atatürk, 2019c: 1254)

Ulu önder, Nutuk'ta tarihsel verilerle birlikte Türklüğün temelini iki ana ölçeye dayandırmıştır. Birincisi Türk ulusunun ilk atası olan Türk adındaki insan, ikincisi ise insanlığın ikinci atası olarak kabul edilen Nuh Peygamber'in oğlu Yafes'in oğlu olduğu şeklindeki görüştür.

Türk ırkının ve Türk adıyla tesis edilen ilk devletlerin tarihsel tanımını yaparken ise şunları söylemiştir:

“Türkler, on beş asır evvel Asya'nın göbeğinde muazzam devletler teşkil etmiş ve insanlığın her türlü kabiliyatına tecelligâh olmuş bir unsurdur. Sefirlerini Çin'e gönderen ve Bizans'ın sefirlerini kabul eden bu Türk devleti ecdadımız olan Türk milletinin teşkil eylediği bir devlettir.” (Atatürk, 2019c: 1838)

Daha sonra ise Anadolu'daki Türk hâkimiyetinin kuruluşundan bahsetmiş ve büyük komutan Cengiz Han'dan söz ederek Türkistan'dan Anadolu'ya doğru gelen Moğol akınına değinmiştir:

“Efendiler Orta Asya'da devlet üstüne devlet kurmuş olan Türkler daha batıda İran Selçukluları ve Anadolu'da da Rum Selçukileri (Anadolu Selçukluları) namı altında pek muazzam ve pek mütemeddin devletler teşkil etmişlerdir. Konya'da merkez-i hükümetlerini tesis etmiş olan Rum Selçukileri, malum-ı âlileri olduğu üzere 1308 senesine kadar muhafaza-i mevcudiyet eyliyorlar. Mâruz İslâm Türk Devletleri icra-yi faaliyet ederken Cengiz Han namındaki cihangir Karakurum'dan çıkarak 1227 senesinde hudutlarını Çin Denizi'ne, Bahr-i Baltık'a, Bahr-i Siyah'a kadar tevsi ediyor.” (2019c: 1852)

Görüldüğü üzere Atatürk, Türkistan coğrafyası ve Türk tarihi konusunda oldukça ilgili ve geniş bilgi sahibi idi. Nutuk'ta Türk-İslâm tarihinin safhalarının ayrıntılı olarak açıklanması, onun millî şuura sahip Türk milliyetçisi tarafını gözler önüne sermektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi ve kültürel temelini tarihsel bilgilere dayandırarak inşa eden Atatürk, Cengiz Han'ı Türk tarihine dâhil ederek büyük Türk liderlerinin, Türk ulusunu ve devlet geleneğini bugüne ulaştıran değerli şahsiyetler olduğunu aktarmaktadır. Fakat tesis edilen yeni Türk devletinin yönetim biçiminin diğer Türk devletlerine kıyasla farkını şu cümlelerle ifade etmiştir:

“Tarih-i cihanda bir Cengiz, bir Selçuk, bir Osman Devleti tesis ve bunların tamamını hadisat ile tecrübe eyleyen Türk milleti bu defa doğrudan doğruya kendi nam ve sıfatında bir devlet tesis ederek bütün felaketlerin karşısında meftûr olduğu kabiliyet ve kudretle ahz-ı mevki etti. Millet mukadderatını doğrudan doğruya eline aldı.” (2019c: 1856)

Büyük Kurtarıcı'nın Türk tarihi ve kültürüne vâkıf oluşu, sürekli araştırması ve çokça okumasından kaynaklanmaktadır. Söylediği sözlerin ve yaptığı tespitlerin tarihsel bir belgeyle desteklenebilir olması onun 'kalem erbabı' özelliğini ön plana çıkarmaktadır. Richard Knalles (Knolles)'in *Türklerin Genel Tarihi*, Vital Cuinet'in *Asya Türkiyesi*, Rıza Nur'un *Türk Tarihi*, Yusuf Ziya'nın *Ariler ve Turanlılar*, Nicolae Jorga'nın *Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihi*, Necip Asım'ın *Orhun Abideleri ve Osmanlı Tarihi*, Mehmet Fuat Köprülü'nün *Azerî Edebiyatına Ait Tetkikler* adlı dönemin nadide tarihî ve edebî eserlerini okuyup değerlendirmiştir (Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar, I-XXIV).

3. Atatürk ve Doktor Zeki Bey

Anadolu'daki Türklerin dünya üzerindeki diğer Türk topluluklarıyla etkileşimde bulunması, Türk dünyasında birlik ve bütünlüğün sağlanması ve soydaş topluluklarla siyasi ve kültürel anlamda ilişki kurulması gibi meseleler, Atatürk'ün fikir dünyasında geniş bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda İsmet Bozdağ'ın 'Atatürk'ün Sofrası' adlı eserindeki Atatürk ve Doktor Zeki Bey arasında geçen diyalogları paylaşmak yararlı olacaktır. Ulu önder, 1933 yılının 29 Ekim gecesi, Cumhuriyet'in 10. yıl kutlamalarına katılmak ve vatandaşın mutluluğuna ortak olmak amacıyla Ankara'daki Ziraat Bankası salonunda bulunan bir baloya girer. Atatürk'ün içeriye girmesiyle balodaki şenlik havasına kısa bir ara verilir ve Atatürk balodaki insanlara "Bana soracak bir şeyi olan var mı?" diyerek nabız yoklamaya başlar. Salonda bulunan farklı kişilerle kısa konuşmalar yapar ve fikir alışverişinde bulunur. İçlerinden Doktor Zeki adlı bir kişi, yapılan devrimlerin fikrî temelinin sağlam olmadığı ve bu devrimlerin kısa vadede yenilik oluşturma çabası olduğu hakkında bazı tespitlerde bulunur ve üç hususta Atatürk'ün devrim ve devlet politikalarını eleştirir. Birinci husus, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin 'kırtasiyeciliğe yenilmesi' olarak değerlendirilen, devlet kurumları içerisinde köhnemiş düşüncelerin ve eski zihniyetteki kişilerin iş hayatına devam etmesi konusudur. Cumhuriyet'in uyguladığı devrimlerin tam anlamıyla istenilen hedefe ulaşmadığı ve gerici zihniyetteki kişilerin, hâlen devlet kadrolarında görev almasından ve devrimlerin halk tarafından iyi anlaşılamadığından bahsedilir. Zeki Bey'in ikinci eleştirisi, görgü tanıklarının hatırlarından çıkması sebebiyle eserde yer almamaktadır. Üçüncü eleştirisi ise; yapılan devrimlerin nesilden nesile aktarılacak kadar kalıcı ve etkili olmadığı, uzun vadede Türk milletinin idealize edeceği bir ülkünün yerleşemediği düşüncesidir. Doktor Zeki Bey, yeni devletin kuruluşundaki ülkülerin Türk insanına hitap etmediği şeklinde görüş belirtir (Bozdağ, 2019).

Atatürk, Doktor Zeki Bey'in tespit ve eleştirilerinden memnun olur ve sorulara içtenlikle cevap verir. Fakat üçüncü sorunun cevabı konumuzla bağlantılı olduğu için bir hayli önemlidir. Atatürk, balodaki kişilerin alkışlarıyla Doktor Zeki Bey'i yanına alarak ayrılır ve sorar:

-Benim başımın üstündeki haritayı görüyor musun?

-Evet paşam.

-O haritada Türkiye Devleti'nin üstüne abanmış bir blok var, onu da görüyor musun?

-Evet Paşa Hazretleri.

-İşte o ağırlık benim omuzlarımdadır. Omuzlarımin üstünde olduğu için ben konuşmam (Bozdağ, 2019: 125).

Yüce Türk milletinin kendi sorumluluğunda olduğuna ve şuurlu devlet adamı kimliğine dikkat çeken Gazi Mustafa Kemal, Doktor Zeki Bey'in üçüncü sorusunun cevabını ayrıntılı olarak açıklar:

"Düşün, Osmanlı İmparatorluğu ne oldu? Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ne oldu? Dünyayı ürküten Almanya'dan bugüne ne kaldı? Demek hiçbir şey sürgit değildir. Bugün ölümsüz gibi görünen nice güçlerden ileride belki pek azı kalacaktır. Devletler ve milletler, bu anlayışın içinde olmalıdırlar. Bugün Sovyet Rusya, dostumuzdur, komşumuzdur, müttefikimizdir. Bu dostluğa ihtiyacımız vardır. Fakat yarın ne olacağını kimse kestiremez. Tıpkı Osmanlı İmparatorluğu gibi, tıpkı Avusturya-Macaristan İmparatorluğu gibi parçalanabilir. Bugün elinde sımsıkı tuttuğu milletler, avuçlarından kaçabilirler. Dünya yeni bir dengeye ulaşır. O zaman Türkiye ne yapacağını bilmek zorundadır." (Bozdağ, 2019: 125)

Mustafa Kemal Atatürk'e göre, devletleri ayakta tutan unsurlar yüksek idealler ve ülküler değildir. Doktor Zeki Bey'in yüksek ideal ve ülkülere yüklediği anlamların önemi, Atatürk'ün verdiği örneklerle azalmaktadır. Asırlardır dünya siyasetinde varlığını sürdüren ve bünyesinde birçok halkı barındıran devlet ve imparatorlukların, sadece ülkü ve ideallerle yönetilemeyeceğini ifade eder. Ülkü ve ideallerin altının doldurulması gerektiğine işaret eden

Atatürk, Türkiye'nin çiziceği yol ve uygulayacağı siyaset ile ilgili başka bir noktaya temas etmektedir:

“Hazır olmak, yalnız o günü susup beklemek değildir, hazırlanmak lazımdır. Milletler buna nasıl hazırlanır? Manevi köprülerini sağlam tutarak! Dil, bir köprüdür, inanç bir köprüdür, tarih bir köprüdür. Bugün biz bu kitlelerden dil, gelenek, görenek ve tarih bakımından ayrılmış, çok uzağa düşmüşüz. Bizim bulunduğumuz yer mi doğru, onlarınki mi? Bunun hesabını yapmakta fayda yoktur.” (Bozdağ, 2019: 125)

Görüldüğü üzere Atatürk, devletlerin ve milletlerin yaşamlarının uzun yıllar sürdürülebilmesi için gerekli olanın kültürel ve sosyal hamleler olduğunu açıklamaktadır. Bunu ise bir bütün hâlinde Türk dünyasıyla birlikte kültürel bağların sağlamlaştırılması; dil, inanç ve tarih köprüleriyle de manevi birlikteliğin tesis edilmesi gerektiğinden söz eder. Bu ortaklığın sağlıklı bir şekilde kurulması adına girişimlerde bulunmanın ve harekete geçmenin önemini şu cümlelerle açıklar:

“Onların bize yaklaşmasını bekleyemeyiz. Bizim onlara yaklaşmamız gerekli. Tarih bağı kurmamız lazım, folklor bağı kurmamız lazım. Bunları kim yapacak? Elbette biz! Nasıl yapacağız? İşte görüyorsunuz, dil encümenleri, tarih encümenleri kuruluyor. Dilimizi, onun diline yaklaştırmaya ve böylece birbirimizi daha kolay anlar hâle gelmeye çalışıyoruz. Tarihimizi ona yaklaştırmaya çalışıyoruz. Ortak bir mazi yaratmak peşindeyiz. Bunlar açıktan yapılmaz, adı konularak yapılmaz, bunlar devletlerin ve milletlerin derin düşünceleridir.” (Bozdağ, 2019: 126)

Atatürk'e göre Anadolu Türklüğü, Türk dünyasıyla yakınlaşmalı ve güçlü bağlar kurmalıdır. Vakit kaybetmeden Türklüğün ortak bir zemin olarak kabul edildiği bir topluluk oluşturmak Türklüğün menfaatine hizmet edecektir. Devlet eliyle dil ve tarih kurumları oluşturularak Türk dili ve tarihi derinlemesine incelenmeye başlanmış, Türkiye dışı Türklüğün varlığı ve sınırları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Türk toplulukları, ortak bir dil ve tarih geçmişine sahip olmalarına rağmen birbirlerinden uzak ve yabancı olarak yaşamaktadırlar. Fakat Türk dünyasıyla yakınlaşma, devlet politikası olarak kabul edilmemiş, devlet akli ve toplumsal hafıza dinamikleriyle kültürel, sosyal ve siyasi birliktelikler inşa edilmeye çalışılmıştır.

4. Nutuk'ta Türk Dünyası ile İlgili Söz Varlığı

4.1. Yer Adları

4.1.1. Azerbaycan

Nutuk'ta Azerbaycan'ın zikredildiği bölümler genellikle 28 Mayıs 1918'de Mehmet Emin Resulzade önderliğinde kurulan bağımsız ve demokratik Azerbaycan Devleti dönemine denk gelmektedir. I. Dünya Savaşı'nın sonlarında İtilaf Devletleri, özellikle Ermeni gruplarını silahlandırarak Azerbaycan'daki Türk halkı üzerinde baskı ve soykırım çalışmalarına başlamıştı. Osmanlı Devleti, kendi tebaası olan Ermeniler üzerinden gerçekleştirilmek istenen bu faaliyetleri durdurmak için çeşitli önlemler almış, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün korunması ve Azerbaycan Türklerinin toplu soykırımından kurtarılması için siyasi ve askerî olarak girişimlerde bulunmuştu (Musa, 2000: 521). Kadim bir Türk yurdu olarak görülen Azerbaycan coğrafyası hem Osmanlı Devleti hem de Türkiye Cumhuriyeti dönemlerinde her an gözetilip korunan bir bölge niteliğindedir.

Azerbaycan coğrafyası, Nutuk'ta 'Türkiye'nin taksimi' bahsinde geçmektedir. Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra Batılı devletlerin Türkiye'yi parçalama planları yaptıkları dönemde Azerbaycan'ın da Amerika tarafından istendiği, kesin belirsiz olsa da Rauf Orbay tarafından ifade edilmiştir. Çünkü bu bilgi, duyum olarak İngiliz basını tarafından servis edilmiş ve Rauf Orbay da bu konuda kesin hüküm vermekten kaçınmıştır. Ancak Gürcistan ile birlikte düşünerek Azerbaycan coğrafyasının da elden çıkacağını belirtmiş, bölgenin kurtarılmasının Amerikan mandasıyla mümkün olacağını öne sürmüştür (Atatürk, 2020: 103).

Nutuk'ta Azerbaycan'dan bir devlet olarak bahsedilen üç bölüm bulunmaktadır. İlk bölüm, Kuzey Kafkas ve Gürcistan yönetimlerinin ordularıyla birleşerek ulusal varlıklarına

karşı gelen Rus subay Denikin'e karşı verdikleri mücadeledir (Atatürk, 2019c: 1258). İkinci bölüm, Çürüksulu Mahmut Paşa'nın *Bosphore* gazetesine verdiği demeçtir. Ermenilerin Erivan başkent olmak üzere kurdukları devletin bazı isteklerinin değerlendirildiği demeçte, yapılacak bazı düzenlemelerin bölgeye ve özellikle Azerbaycan'ın da ekonomik olarak iyileştirilmesine yönelik olduğu ifade edilmiştir (2019c: 1676-77). Üçüncü bölüm ise 'Amasya Görüşmeleri' protokollerini içermektedir. Bu bölümde Kafkasya'nın ana vatana katılması amacıyla Türkiye sınırları dışında bir Ermenistan Devleti'nin kurulabileceği fikri ifade edilmiştir. Çünkü kurulacak olan Ermenistan Devleti'nin, Türkiye'nin tanıyacağı izole bir devlet olarak kendi hâlinde yaşamını sürdürmesi ve Sovyetler Birliği'nin askerî desteğinin bu koridorla ülkeye gireceğinin düşünülmesine yöneliktir (2019c: 1582). Bu görüş, Atatürk tarafından stratejik bir öneri olarak sunulmuştur.

4.1.2. Türkistan

Atatürk, Türk dünyasının yayıldığı yerleri biliyor, hatta yakından tanıyordu. Türkistan coğrafyası, Türk dünyası denildiğinde akla gelen anavatanın adıdır. Ulu önder, bu bölgeden daha genel anlamıyla "Asya'nın Göbeği" olarak bahsetmektedir. Fakat elimizde Atatürk'ün Türkistan coğrafyasına gittiği yönünde bir bilgi mevcut değildir. Nutuk'taki olayların başlangıç tarihi olan 19 Mayıs 1919'da Kafkasya Osmanlı hâkimiyetinden çıkmıştı. 1923'te Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda hiçbir Türk topluluğu bağımsızlığını kazanamamıştı ve bu Türk toplulukları çeşitli ülkelerin boyunduruğu altında yaşamlarını sürdürüyorlardı. Türkiye'de yaşayan Türkiye Türkleri bağımsızlık fitilini ateşlemiş ve diğer Türk topluluklarının kendi egemenliklerini eline alma mücadelesine önderlik etmişlerdir. Bu bağlamda Atatürk, şöyle bir tespitte bulunmuştur: "Herhalde mukadderata hâkim bir idare-i milliyenin müdahaleden masun bir surette zuhuru ancak Anadolu'dan muntazardır" (Atatürk, 2019c: 1258). Atatürk, Türklerin bulunduğu bütün coğrafyalarda müstakil bir devlet tesis edilmesi için teşebbüste bulunulması gerektiğini ve her Türk topluluğunun kendi kaderini tayin etmesinin şart olduğunu belirtir (Eraslan, 2018: 151). Türkistan coğrafyası, soydaş Türk topluluklarının bağımsızlığını ve özgürlüğünü kazanması için giriştiği mücadelelerin en yoğun olduğu bölgedir.

Türkistan, Nutuk'ta Enver Paşa ile doğrudan bağlantılı bir şekilde aktarılmıştır. O sıralar Türkistan coğrafyasında Ruslara karşı mücadele veren Enver Paşa'nın, Türkistan'da İslâm'ın hizmetinde çalıştığından ve orada hayatına devam ettiğinden bahsedilmektedir: Enver Paşa, memleket dışında kaldığı zaman, ittihâd-ı İslâm için çalışıyormuş ve damad-ı hilâfetpenâhî ünvanını kullanırmış... Hatta Türkistan'da kazdırdığı bir mührün suretine de bu ünvanını kazıtmış idi (Atatürk, 2020: 702). Fakat o dönem Atatürk ile Enver Paşa'nın ilişkileri pek de sağlıklı değildi. Mustafa Kemal'in hem siyasi hem de askerî liderliğine karşı olan ne kadar meşrutiyetçi, hilâfet yanlısı, çeteci ve eski İttihatçı var ise hepsi birlikte Enver Paşa'yı kurtarıcı olarak efsaneleştirmeye çalışıyordu (Berkes, 2020: 489). Enver Paşa, bulunduğu bölgelerde Osmanlı saltanatının saygınlığını kullanıyor ve kendisini Türkiye'nin geleceğinde önemli bir yere konumlandırıyordu. Bu sebeple Atatürk, Enver Paşa'nın Türkistan'da bulunmasını saltanat ve halifelik kurumunun yararına bir durum olarak değerlendirir.

Atatürk, Nutuk'un 'Vesikalar-Belgeler' bölümünde yer alan 265. belgede, halifeliği tüm ayrıntılarıyla ve kronolojik olarak anlatmaktadır. Türk ve İslâm tarihi ile ilgili anekdotlar vererek halifelik kurumunun nasıl meydana geldiğine İslâm tarihi çerçevesinde değinir, Türk devletlerinde bu kurumun nasıl karşılandığından ve ne tür uygulamalardan geçtiğinden söz eder (Atatürk, 2019c). Sıra Selçuklu Devleti dönemindeki halifelik uygulamalarına geldiğinde Bağdat'taki Abbasi halifesinin ulu Selçuklu Devleti etkisine girdiğinden bahsetmiştir. Ardından Selçuklu Devleti'ne ulu sıfatını vermesinin bir açıklaması niteliğinde bu devletin hâkimiyetinde olan Maverâünnehir, Harzem (Harezm), Kâşgar, Seyhan Nehri gibi kadim Türkistan bölgelerini sıralar (2019c: 1850).

4.1.3. Trakya

Osmanlı Devleti döneminde Trakya Bölgesi'nde yaşayan Türkler, yüzyıllar boyunca Rumlar ve Bulgarlar ile birlikte yaşam sürmüşlerdir. 1. Dünya Savaşı sonrasında imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması ile Trakya Bölgesi, İtilaf kuvvetleri tarafından işgal edilmiş, bu işgal ile bölgedeki yerli Rumlar harekete geçmiş ve Türklere yönelik eziyet ve zulüm baş göstermiştir (Mert, 2016: 125). Asırlarca Türk yurdu olarak bilinen Trakya, savaş sonunda yapılan anlaşmalarla birlikte Yunanistan, Bulgaristan ve Türkiye arasında paylaşılmış, çizilen sınırlarla farklı uluslar farklı devletlerde azınlık hâline gelmiştir. Böylece bu tarihî coğrafya her an çatışma ve kargaşaya gebe bir hâlde kendi kaderine terk edilmiştir. Daha sonra bu parçalanmadan ötürü Trakya Bölgesi, doğu, batı ve kuzey olmak üzere üçe ayrılmış, Türkiye coğrafyasının Avrupa yakasındaki parçası Doğu Trakya, Yunanistan'da kalan bölümü Batı Trakya, Bulgaristan'da kalan bölümü ise Kuzey Trakya olarak adlandırılmıştır.

Nutuk'ta Trakya'dan, bölgenin emniyetinin sağlanması ve bu amaçla oluşturulan Trakya-Paşaeli Cemiyeti'nin çalışmaları ile bağlantılı olarak söz edilmiştir:

“Trakya-Paşaeli Cemiyeti'nin önde gelenlerinden bazılarıyla İstanbul'da iken görüşmüştüm. Osmanlı Devleti'nin çöküşünü ihtimal dâhilinde görüyorlardı. Osmanlı vatanının parçalanacağı endişesiyle Trakya'yı, mümkünse Batı Trakya'yı da birleştirerek İslâm ve Türk toplulukları hâlinde bir bütün olarak kurtarmayı düşünüyorlardı. Bu hedefe ulaşmak için o zamanın şartlarıyla akıllarına gelen tek çare İngiltere'nin, bu olmazsa da Fransa'nın yardımlarını kabul etmek idi. Bu amaçla bazı gayrimüslim rical ile temas ve görüşmeler de aramışlardı. Amaçlarının bir Trakya Cumhuriyeti kurma olduğu anlaşılıyordu.” (Atatürk, 2020: 9)

Atatürk, Trakya bölgesinin asayiş ve güvenliğini sağlamak amacıyla kurulan Trakya-Paşaeli Cemiyeti'nin, işgallerin başladığı ilk dönemlerde İngiltere veya Fransa'nın mandasına yöneldiğini belirtir. Trakya-Paşaeli Cemiyeti Merkez Kurulu tarafından yönetilen Trakya bölgesi yöneticileri daha sonra bu tutumlarını değiştirmiş, Trakya'da kolordu komutanı olarak görev yapıp merkez kurul üyeliğinde bulunan ve ayrıca Büyük Millet Meclisi'ne Edirne milletvekili olarak seçilen Cafer Tayyar Bey'in vasıtalarıyla Ankara Hükümeti ile yakın temaslar kurmuştur (Velidedeoğlu, 1978: 237).

Özellikle Batı Trakya bölgesinin, anavatanına dâhil edilmek istenmesi ve yerli halkın bağımsızlıklarını kazanmak için mücadele etmesinin önemli olduğu düşüncesi Atatürk tarafından şöyle dile getirilir: “Barış imzalandıktan sonra oluşacak duruma göre ana vatana katılma fırsatı göz önüne alınabilir. Herhâlde şimdilik Yunan propagandasına engel olmak, Fransızların yerleşmesine karşı memnuniyetsizlik göstermek önemlidir” (Atatürk, 2019c: 1912).

Ayrıca bölge, İtilaf kuvvetlerinin Türkiye'nin içerisine yayılacağı bir koridor olarak düşünülmüş ve buranın İtilaf kuvvetlerinin eline geçmemesi gereğine işaret edilmiştir. Türklüğün yoğun olarak hissedildiği bu coğrafya, Türkiye'nin batıya açılan kapısı olması sebebiyle parçalanarak üç ülkenin hâkimiyet alanına bırakılmıştır.

4.2. Nutuk'ta Türk Toplulukları

4.2.1. Azerbaycan Türkleri

Nutuk'ta Azerbaycan Türkleri ve yaşadıkları coğrafya, Ermenilerin devlet kurma girişimlerine paralel olarak geçmektedir. Ermenilerin Erivan ve Nahçıvan bölgelerinde, kendilerini devlet gibi görmeleri ve bu doğrultudaki icraatları sebebiyle Azerbaycan Türklerinin (Azerbaycan Müslümanları'nın) bölgeye askerî operasyonlar düzenledikleri anlatılır. Ermeniler ve Azerbaycan Türklerinin çatışmalarına eserde sık sık yer verilir:

“Son günlerde Nahçıvan havalisinde Azerbaycan İslam kuvvetleriyle Ermenilerin yegâne tümeni karşı karşıya geldi, vuku bulan mühim bir muharebede Ermeniler kâmilan muzmahil ve perişan oldular ve bunun neticesinde Nahçıvan'da bir hükümet-i İslâmiye teşekkül etti.” (2019c: 1424)

Nutuk'ta Azerbaycan Türkleri ibaresi geçmez. Bunun yerine "Azerbaycan Müslümanları" tabiri kullanılır. Bu da hiç şüphesiz ki Azerbaycan'daki Türkleri belirten bir başka ibaredir.

4.2.2. Türkistan Türkleri

Bilindiği üzere Türkistan coğrafyası, Türk kurtuluş mücadelesinin yaşandığı yıllarda Çarlık Rusya'sının ve Çin'in baskısı altındaydı. Türkistan Türkleri, henüz devlet tesis edememişti. Atatürk'ün bu bölgeye ilgisinin bir sonucu olarak görülür ki Buhara Elçilik Heyeti, Türk Kurtuluş Savaşı esnasında Türkiye'ye gelerek bazı hediyeler vermiştir. Hediyelerden birisi, Timur'a ait olan bir Kur'an-ı Kerim, diğerleri ise Buharalı kılıç ustalarının yaptığı kılıçlardır. Atatürk, hediyeleri kabul etmiş ve kendilerine teşekkürlerini bildirmiştir (Çelebi, 2010: 205).

Atatürk'ün, Abbasi halifesinin Selçuklu Devleti'nin siyasi ve askerî kudreti sayesinde etkisi altına girdiğinden ve ulu Selçuklu Devleti hâkimiyetindeki kadim Türk yurtlarını sıraladığı 'Türkistan' bölümünde belirtilmişti. Onun, 20. yüzyılda Maverâünnehir, Harzem (Harezm), Kâşgar ve Seyhan Nehri havâlisinde yaşayan Türklerden habersiz olması elbette beklenemez. Orta Asya'nın Türklerin ana vatanı olduğunu gösteren, 'Oğuz, Tatar, Kırgız, Özbek, Yakut ve Kazak yok, sadece Türk vardır diyerek' bütün Türk topluluklarının aynı dili konuşup aynı tarih ve kültüre bağlı insanlar olduğunu ifade eden ilk büyük Türk lideri Atatürk olmuştur (Saray, 1993: 73). Atatürk, Türk milliyetçiliği ve Türk tarih bilinciyle birlikte Türkistan Türkleri ile ilgilenmiş, meselelerini yakından izlemek için çaba göstermiştir.

4.2.3. Balkan Türkleri

Türklüğün önemli yerleşim yerlerinden biri olan Balkanlar, Atatürk döneminde savaş ve kıyımın etkisinde kalan bölgelerden biridir. Fransızların ve Yunanların bu bölgeleri işgal etmesiyle burada yaşayan Türkler, birçok zulüm ve eziyete maruz kalmıştır. Biraz daha önce yaşanan Balkan savaşları ise hem Türklük hem de İslamiyet aleyhine gelişen olaylarla sonuçlanmıştır. Atatürk, Türklüğün Balkanlar'da ve Avrupa'da gerileyişini şu cümlelerle açıklar: "Viyana'ya kadar gittikleri hâlde, ricate mecbur oldular. Ondan sonra, Budapeşte'de de duramadılar, ricat ettiler; Belgrat'ta da mağlup ve ricate mecbur edildiler. Balkanları terk ettiler. Rumeli'den çıkarıldılar." (2019b: 850b).

Balkan coğrafyası, Türklüğün Batı'da yurt edindiği son sınırdır. Bu sebeple Türk ulusu için ayrı bir öneme sahip olmakla beraber, uzun yıllar Osmanlı hâkimiyetinde kalan bu bölgelerde Türk'e dair izlere ve unsurlara çokça rastlanmaktadır.

5. Sonuç

Türkler, geçmişten bugüne dünyanın birçok ülkesine yayılmış, eski ve büyük bir millettir. Tek bir bölgeyle sınırlı kalmamışlar, sürekli hareket hâlinde yaşamışlardır. Türk dünyası da bunun sonucunda çok geniş alanlara yayılmış hem kültürel hem de siyasi olarak bünyesine farklı unsurlar katmıştır. Türk kültürünün çok çeşitliliği ve zengin birikimi bu yayılımın doğal bir sonucudur. Çok yönlü bir lider olan Atatürk, Türk milletinin bu hareketli yaşam tarzıyla kurduğu büyük devletlerin tarihine ve kültürüne aşina bir devlet adamıdır.

Mustafa Kemal Atatürk, yazmış olduğu Nutuk'ta Türk dünyasının tarihinden ve mevcut durumundan haberdar olduğunu açıkça göstermektedir. O, Türk tarih bilincine ve bilgisine vâkıf bir devlet adamıdır. Bundan dolayı da sıkça Türk dünyasının yer adlarından, siyasetinden ve Türk topluluklarının genel ahvâlinde söz eden açıklamalarda bulunur. O, kendi ırkının dünya siyasetindeki durumunu idrak eden ve her türlü sorunu gidermek için sayısız mücadeleye girişmiş öngörülü bir şahsiyettir.

Genel olarak Türkiye Cumhuriyeti ile ilgili olay ve olgulara yer verilen Nutuk'ta, Türk dünyasıyla ilgili kavram ve ibareler de yer almaktadır. Coğrafi olarak Türkiye'ye daha yakın olan Türk dünyası bölgelerinden daha fazla söz edilmiş, Balkanlar ve Azerbaycan gibi Türk

bölgeleri, Osmanlı mirası olarak düşünülmüştür. Bundan dolayı bu bölgelerin siyasi meseleleri, diğer devlet adamlarının tarihî belgeleri de eklenerek Nutuk metninde tartışılmıştır. Nutuk'ta doğrudan doğruya Türk dünyası ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilişkileri üzerinde durulmasa da bu bölgelerin eserde yer alması, ilerleyen yıllarda şekillenecek siyasi ve kültürel yolların temelini atmıştır.

Nutuk'ta Türkiye Cumhuriyeti'nde olmuş bir olayın sonuçlarının çok daha geniş yerlere nüfuz edebildiği görülmektedir. Bu bağlamda Türkiye Türklüğü sadece kendi sınırlarıyla değil, akraba Türk topluluklarının yaşamlarıyla da ilgilenmiştir. Kültürel ve sosyal alandaki etkilerin yanı sıra siyasi alanda da Türk dünyasındaki topluluklara temas edilmiştir.

İncelemede, Türk dünyası ile ilgili üç adet yer adı ve üç adet topluluk adına yer verilmiştir. Nutuk metninde bu yer ve topluluk adlarının bağlantılı olduğu diğer sözcük ve sözcük grupları açıklanarak aşağıda listelenmiştir:

Azerbaycan, (2).

Azerbaycan ve Gürcü Hükümetleri, (1).

Azerbaycan İslâm Hükümeti “1918 yılında Mehmet Emin Resulzade önderliğine kurulan demokratik Azerbaycan Devleti'nin Nutuk'taki karşılığı”, (1).

Azerbaycan Müslümanları “Nutuk'ta ‘Azerbaycan Türkleri’ için kullanılan tabir”, (1).

Türkistan, (2).

Türkistan illeri: Maveraünnehir (1), **Harzem (Harezmi)** (1), **Kâşgar** (1), **Seyhun mecrası** “Seyhan yatağı, nehri” (1).

Balkanlar “Hırvatistan, Karadağ, Sırbistan, Kosova, Slovenya, Makedonya, Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Romanya, Yunanistan ve Trakya'yı içerisine alan bölge” (1) (TS, 1998: 138).

Balkan Harbi “Balkan Savaşı” (1).

Balkan Harb-i Meş'um'u “Uğursuz Balkan Savaşı” (1).

Balkan Muharebesi “Balkan Savaşı” (2).

Trakya (63).

Trakyalılar “Tüm Trakya nüfusu” (2).

Trakya Cemiyeti “Trakya'nın yönetiminden sorumlu kadro” (2).

Trakya Cumhuriyeti “Osmanlı Devleti'nin yıkılacağı düşüncesiyle Trakya-Paşaeli Cemiyeti'nin hedeflediği oluşum” (1) (Özerdim, 2019: 313).

Trakya-Paşaeli Cemiyeti “Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra bölgesel kurtuluş çalışmaları yapan topluluk, dernek” (7).

Garbî Trakya “Batı Trakya, Trakya bölgesinin Yunanistan'da kalan parçası” (8).

Şarkî Trakya “Doğu Trakya, Türkiye coğrafyasının Avrupa yakasındaki parçası” (8).

Şarkî ve Garbî Trakya “Doğu ve Batı Trakya” (2).

Bu kavramlar belirli bir konu bütünlüğüne ve anlatım tekniğine bağlı olarak eserde yer aldığından dolayı seçilmiştir. Söz konusu kavramlar Nutuk'ta tarihî meselelerle ilişkilendirilmiştir. Örnek olarak Ermenilerin faaliyetleri ele alındığında Azerbaycan Türklerine; İtilaf Devletleri'nin yayılmacı politikaları doğrultusunda yerleşmeyi amaçladıkları yerlerin aktarıldığı bölümlerde ise Azerbaycan ve Trakya coğrafyalarına değinilmiştir. Nutuk'un içeriği ve kapsamı göz önüne alındığında Türk tarihi ve kültüründen ayrı düşünülemeyeğinden ötürü Türk dünyasının ana vatani olarak kabul edilen Türkistan coğrafyasına dikkat çekilmiştir.

Yukarıda tarihsel olaylarla birlikte değerlendirilerek açıklamaları yapılan Türk dünyasıyla ilgili kavram ve terimlerin hangileri olduğu, metinde kaç kez yer aldıkları ve karşıladıkları anlamlar, özetlenerek gösterilmiştir.

Kaynakça

- Atatürk, (2019). *Nutuk – Söylev I. Cilt (1919-1920)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Atatürk, (2019). *Nutuk – Söylev II. Cilt (1920-1927)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Atatürk, (2019). *Nutuk – Söylev III. Cilt (Vesikalar/Belgeler)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Atatürk, (2020). *Nutuk. Gazi Mustafa Kemal tarafından 1927*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar. (2001). Ankara: Anıtkabir Derneği Yayınları.
- Berkes, N. (2020). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bozdağ, İ. (2019). *Atatürk'ün Sofrası*. İstanbul: Truva Yayınları.
- Çelebi, E. (2010). Atatürk ve Türk Dünyası. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, C. 3, S. 1, s. 199-208.
- Eraslan, C. (2018). Atatürk'ün Türk Dünyasının Meselelerine Bakışı. Ankara: TESAM III. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, Yerelden Küresele: Türkiye-Türk Dünyası İlişkilerinin Dünü, Bugünü ve Yarını. s.145-162.
- Ercilasun, A. B. (2015). *Dilde Birlik*. Ankara: Akçağ Yayıncılık.
- Velidedeoğlu, H. V. (1978). *Gazi M. Kemal Atatürk-Söylev*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- İnan, A. (1939). Atatürk ve Tarih Tezi. *Belleten*, 3(10), 243-246
- Korkmaz, Z. (1992). *Atatürk ve Türk Dili – Belgeler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Mert, Ö. (2016). İşgalden Kurtuluşa Doğru Doğu Trakya. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. S. 58, s. 123-176.
- Musa, İ. (2000). Azerbaycan-Osmanlı Siyasi-Askerî İlişkileri (1917-1918). *Belleten*, 64(240), s. 509-522.
- Özçelik, İ. (1999). Atatürk, Cumhuriyet ve Tarih Şuuru. *Erdem*, 11 (31), 179-196.
- Özerdim, S. N. (2019). *Nutuk – Söylev IV. Cilt, Genel Dizin*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Parla, T. (1991). *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmî Kaynakları, Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II. Cilt*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Saray, M. (1993). *Gaspıralı İsmail Bey'den Atatürk'e Türk Dünyasında Dil ve Kültür Birliği*. İstanbul: Çantay Yayınevi.
- Saray, M. (2022). *Atatürk'ün Türklük ve Milliyetçilik Anlayışı*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Türkçe Sözlük* (1998). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uzun, H. (2005). Atatürk'ün Nutuk'unun İçerik Analizi. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*. Y. 1, S. 2. s. 125-143.

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;
☒ Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.
2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.
3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.
4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.